

ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ЕКСПЕРТНИЙ СУПРОВІД ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ДОСВІД ЄС

QUALITY ASSURANCE IN HIGHER EDUCATION AND ITS EXPERT SUPPORT: THE EU EXPERIENCE

УДК 37.013.83:043.3

Світлана Закревська

ORCID iD 0000-0002-2728-8281

здобувач наукового ступеню кандидата педагогічних наук,
голова правління,
Українська мережа освіти дорослих та розвитку інновацій,
вул. Дмитрієвська, 3/7, оф. 25, 01054 м. Київ, Україна
svetlaza@gmail.com

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНОГО РОЗВИТКУ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

У статті аналізується проблема забезпечення якості у неформальному секторі освіти дорослих. Теоретичний концепт статті зумовлений ідеєю якісного розвитку громадянського суспільства в Україні. На прикладі вищої та молодіжної освіти показано важливість комплексного підходу та системного аналізу зовнішніх й внутрішніх чинників реалізації цього завдання у сфері неформальної освіти дорослих. Автором підкреслюється думка про те, що для України особливо важливо на державному рівні приділяти належну увагу комплексному підходу до системи забезпечення якості, прозорості та кращому розумінню неформальної освіти з точки зору зовнішнього й внутрішнього оцінювання.

Ключові слова: внутрішній та зовнішній моніторинг якості освіти дорослих; громадянський контроль за освітою дорослих; державне забезпечення якості освіти дорослих; освіта дорослих; якісний розвиток неформальної освіти дорослих.

Вступ. Проблематика якісного розвитку сфери неформальної освіти дорослих піднімалась в багатьох дослідженнях (Мітіної А., 2004; Давидової В., 2005; Бідюк Н., 2009; Дем'яненко Н., 2011; Огієнко О., 2009; Фольварочного І., 2014; Фучили О., 2014) та інших. Водночас у теорії вітчизняної освіти дорослих проблема якості неформальної освіти дорослих майже не знайшла достатнього відображення, а тому й не стала предметом окремого аналізу.

Фрагментація підходів у забезпеченні якості формальної та неформальної освіти, яка базується на виділенні окремих підсистем, часто призводила до незбалансованих удосконалень. Це не завжди супроводжується розробкою відповідних підручників, дидактичних і методичних матеріалів, підвищенням кваліфікації педагогів та андрагогів, змінами в організації навчального процесу і в методах оцінки (Fenwick T., 2012). У свою чергу, зміни в освітніх програмах інколи не враховують умови викладання і навчання, в яких реалізовувалися такі програми, чи необхідність відповідних змін в кадро-

вому забезпеченні (Haywood K. L., Garratt A. M., Fitzpatrick R., 2005). Саме тому необхідно здійснювати пошук системних засад аналізу цієї проблеми, орієнтуючись на кращі педагогічні практики.

З 2010 р. на основі міжурядових угод з Федеративною Республікою Німеччина в Україні працює Представництво DVV International, спрямовуючи свою діяльність на поліпшення якості життя через освіту дорослих і навчання впродовж життя. В тому ж році була заснована та почала активну дослідницьку та методичну роботу в сфері неформальної освіти дорослих «Українська мережа освіти дорослих та розвитку інновацій» («Мережа розвитку»), метою якої є створення сприятливого середовища для концентрації інтелектуального капіталу, здатного генерувати інновації, сприяння розвитку новітніх стратегій в сферах досліджень, експертизи, громадського моніторингу, освіти дорослих, захист та представництво законних інтересів суб'єктів дослідницької, експертної та освітньої діяльності. Одне з провідних завдань Мережі

полягає в розробці концептуальних та стратегічних напрямків удосконалення та розвитку освіти дорослих (передусім, неформальної), її теоретичного змісту. З червня 2016 р. ефективно функціонує Громадська спілка «Українська асоціація освіти дорослих» – неприбуткове громадське об'єднання, діяльність якого поширюється на територію України. Метою її діяльності є становлення та розвиток системи освіти дорослих в Україні, формування суспільства, що навчається впродовж усього життя.

Загальним стратегічним орієнтиром в діяльності зазначених структур є забезпечення якісної неформальної освіти дорослих, що відповідає європейським вимогам сьогодення та на найближчу перспективу (EU, 2006). В Стратегії Європейського Союзу «Європа 2020» (як складової механізму оптимізації зайнятості економічно активного населення у країнах ЄС) викладено європейську політичну програму для «більш розумного, стабільного та всеосяжного зростання європейських країн» (European Commission, 2010) й системно охарактеризовано бачення європейської соціальної ринкової економіки для ХХІ ст. Ця Стратегія стала логічним продовженням Лісабонської стратегії (Lisbon Strategy, 2000), прийнятої країнами ЄС з метою розширення участі економічно активного населення середнього віку на ринку праці та сприяння їх зайнятості. Згідно вказаної стратегії, одним із пріоритетних завдань є стабілізація зайнятості економічно активного населення в умовах глобалізації та створення якісно нових робочих місць та реалізація принципу гнучкості й захисту на ринку праці (European Commission, 2012). Саме тому шлях до якісної неформальної освіти дорослих виступає в Україні механізмом європеїзації країни, а структурні інновації свідчать про якісні передумови розвитку неформальної освіти дорослих в державі.

Метою статті є дослідження проблеми якісного забезпечення неформальної освіти дорослих на основі вивчення напрямів розвитку якості вищої і молодіжної освіти в європейських країнах та врахування апробованого європейського досвіду в системі неформальної освіти України.

Активізація дослідницької роботи в сфері забезпечення якості освіти. З початку ХХІ ст. на європейському рівні суттєво активізувалась робота з питань забезпечення якісної освіти. Це, зокрема, простежується в діяльності Європейської асоціації забезпечення якості у вищій освіті (англ. European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA), створеної у 2000 р. (Аналітична доповідь про стан моніторингу якості освіти в Україні, 2011), де виокремлюється два рівні контролю за якістю освіти – «внутрішній» (процедури забезпечення якості у ВНЗ) і «зовнішній» (нормативний).

В Європейських стандартах і рекомендаціях щодо *внутрішнього забезпечення якості* у вищих

навчальних закладах акцентується на тому, що навчальні заклади повинні: визначити політику і пов'язані з нею процедури, які б забезпечували якість і стандарти їхніх навчальних програм та дипломів; мати у своєму розпорядженні певні процедури і критерії, які б засвідчували, що викладачі, які працюють із студентами, мають відповідну кваліфікацію і високий фаховий рівень для здійснення своїх службових обов'язків; гарантувати, що наявні ресурси, які забезпечують навчальний процес, є достатніми і відповідають змісту тих програм, які пропонує заклад (Quality assurance system for higher education, 2017).

В Європейських стандартах *зовнішнього забезпечення якості* підкреслюється, що будь-які офіційні рішення, прийняті в результаті діяльності із зовнішнього забезпечення якості, мають базуватись на чітко сформульованих оприлюднених критеріях. Усі процеси зовнішнього забезпечення якості повинні розроблятися таким чином, щоб вони забезпечували досягнення саме тих цілей, які визначені для цих процесів. Агенції із забезпечення якості мають періодично готувати підсумкові звіти з описом та аналізом узагальнених результатів, оцінок і здійснених ними перевірок. Процеси, критерії та процедури, які застосовуються агенціями, повинні визначатись наперед і бути доступними для широкого загалу.

Ці процеси включають: самооцінювання чи еквівалентну процедуру, яку здійснює суб'єкт діяльності із забезпечення якості; зовнішнє оцінювання, яке здійснює група незалежних експертів; публікацію звіту, разом із будь-якими рішеннями, рекомендаціями чи іншими офіційними результатами.

У своїх рекомендаціях державам-членам щодо забезпечення якісної освіти Рада Європи підкреслює, що право на освіту впродовж життя може бути здійснено лише у випадку, якщо освіта досягла відповідного рівня якості. Ця можливість для кожного, хто прагне отримати освіту, залишається питанням використання ресурсів суспільства (Council of Europe, 2012).

Визначаючи поняття «якісна освіта», Рада Європи наголошує, що її першою ознакою є залучення до освітнього процесу всіх дорослих, зокрема тих, хто знаходиться в уразливих або незахищених групах, відповідно до їх потреб. Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи державам-членам акцентує на важливості належних заходів щодо забезпечення рівних можливостей та фінансування (Helmut Fennes, Hendrik Otten, 2008).

Якісний розвиток неформальної освіти дорослих. У європейському досвіді основна увага приділяється, насамперед, внутрішньому моніторингу, який здійснює персонал організації у сфері неформальної освіти дорослих. Саме тому менша частина контролю призначена для зовнішнього моніторингу, що проводиться

зовнішніми експертними та фінансовими установами (Možina T., Klemenčič S., Klenovšek T. V., 2013).

Як свідчать результати досліджень, дорослі, які зазнали невдачі у системі формальної освіти, в подальшому житті можуть суттєво нівелювати ці негативні емоції, долучаючись до заходів неформальної освіти. Це дозволяє стверджувати, що участь у системі й процесі неформальної освіти переважно допомагає тим, хто використовує її для накопичення «подальших власних переваг» (Voegen E., 2017).

В європейській практиці цим питанням приділяється увага починаючи з середини 1970-х та особливо – в 1980-х рр. (Da Silva H. S., Yassuda M. S., 2009).

Аналізуючи стандарти якості сфери молодіжної неформальної освіти та навчання, науковці зазначають, що ця діяльність спирається на основні принципи та практику неформальної освіти, а саме: діяльність відповідає визначеним потребам особистості, вона цілеспрямовано конструюється та формується, щоб відповідати ідентифікованим цілям і має відповідне фінансування; базується на принципах та практиці полікультурного навчання, що сприяє досягненню стратегічних цілей та завдань державної політики у сфері неформальної освіти молоді (Fennes H., Otten H., 2008).

Оскільки ці стандарти якості впроваджені для молодіжного середовища вони також можуть бути адаптовані та застосовані й до розробки концептуальних засад якості неформальної освіти дорослих, оскільки стосуються навчальних процесів та діяльності провайдерів неформальної освіти.

В цьому відношенні інтерес представляє «Програма міжнародного оцінювання компетенцій дорослих», яка розроблена Організацією економічного співробітництва і розвитку – ОЕСР (Organisation for Economic Cooperation and Development), у 2008 році. В рамках програми здійснюється оцінка компетенцій дорослого населення у віці від 16 до 65 років в трьох галузях: грамотність (навички читання і розуміння прочитаного) (Literacy); вміння рахувати (грамотність в діяльності з числовою інформацією) (Numeracy); вміння з рішення задач в технологічно насиченому середовищі (The Survey of Adult Skills, 2013).

Означена програма дозволяє національним урядам європейських країн здійснювати оцінку, моніторинг і аналіз рівня професійних навичок. До пріоритетних напрямків реалізації цієї програми належать: подолання розриву між компетенціями, отриманими в системі державної освіти, і вимогами роботодавців; вдосконалення політики в сфері неперервної освіти з урахуванням проблеми старіння населення; поліпшення перспектив виходу на ринок праці соціально вразливих груп (осіб з обмеженими можливостями здоров'я; не зайнятих протягом тривалого періоду часу; батьків-одинаків; представників етнічних меншин) та інших.

Моніторинг якості неформальної освіти дорослих. Розглянемо реалізацію даного підходу на прикладі порівняльного дослідження якості освіти дорослих – проекту GOAL (ініційованого Erasmus+ programme Key Action 3, prospective initiatives, European Policy Experimentation), який спрямовується на розробку рекомендацій для керівників неформальних об'єднань, що опікуються питаннями ефективного розвитку неформальної освіти дорослих у Королівстві Бельгія (далі Бельгія), Республіці Ісландія (далі Ісландія), Литовській Республіці (далі Литва), Королівстві Нідерланди (далі Нідерланди), Республіці Словенія (далі Словенія), Чеській Республіці (далі Чехія). Команда науковців і практиків у сфері освіти дорослих з вказаних країн успішно розпочала роботу над цим проектом у 2015 році. Він триватиме до 2018 р. Координує зазначений проект управління освіти та підготовки уряду Бельгії. Оцінювання проводиться Інститутом освіти UCL (м. Лондон), який співпрацює з місцевими командами з оцінки в кожній країні.

До моніторингу були залучені 291 опитаних. Половина (51%) – користувачі послуг неформальної освіти від проекту GOAL з Фландрії (Бельгія); 17% – з Литви та Словенії; 7% від Ісландії; 5% від Чехії та 3% – з Нідерландів. З метою аналізу чинників забезпечення якості неформальної освіти дорослих, на першому етапі проекту здійснювався пошук дорослих з недостатнім рівнем освіти та заохочення їх до участі в освіті й тренінгах. У національних звітах місцеві оцінювачі з Бельгії класифікували п'ять типів партнерської взаємодії, спрямованої на забезпечення якості неформальної освіти. Такими типами партнерства виступають: місцева політика; агентства; освіта; робота; міграція та громадянська інтеграція.

Аналіз національних звітів першого етапу моніторингу свідчить про те, що очікування дорослих в отриманні якісної неформальної освіти повинні бути конкретизовані, однак, як свідчать результати проекту, вони не завжди були реалістичними. Приймаючи участь у цьому проекті країни, окрім проектних, мали й свої специфічні цілі та завдання. Чехія – сприяти доступності та збільшенню попиту й інтересу до центрів навчання впродовж усього життя; Бельгія – підготувати управлінським структурам докази цінності навчальних посібників та рекомендацій у сфері неформальної освіти; Ісландія – об'єднання організацій, які брали участь у цільовій групі та подальше вдосконалення співпраці й обмін інформацією, покращення рівня обізнаності дорослих людей про неформальну освіту; Литва – покращення рівня участі некваліфікованих та малоосвічених людей у сфері неформальної освіти дорослих, зміцнення партнерських відносин між різними зацікавленими сторонами та постачальниками послуг у цій сфері; Нідерланди – розро-

блення регіональної дорожньої карти, спрямованої на підготовку некваліфікованих дорослих. Участь представників різних країн у цьому проекті дозволяє визнати та вирішити загальну проблему – створення партнерських стосунків засобами неформальної освіти дорослих.

Основний висновок даного проекту полягає в тому, що суттєві відмінності в групах та програмах учасників у всіх шести країнах є підтвердженням необхідності подальшого створення гнучкої моделі оцінювання якості неформальної освіти дорослих із врахуванням національних особливостей й досвіду реалізації країнами концепції «навчання людини впродовж життя».

В результаті здійсненого першого етапу зазначеного проекту залишаються відкритими такі питання: які прогалини в знаннях дорослих людей необхідно в першу чергу ліквідувати для формування науково-обґрунтованої якісної державної політики і практики неформальної освіти дорослих; що дозволить сформувати нові якісні компетенції, які відповідають індивідуальним потребам дорослих людей.

Враховуючи необхідність розробки методичних рекомендацій щодо аналізу якості неформальної освіти дорослих, «Українська мережа освіти дорослих та розвитку інновацій» («Мережа розвитку»), досліджує цю проблематику за такими показниками: якість мети та завдань неформальної освіти, якість освітньої програми в сфері неформальної освіти, якість матеріально-технічної бази забезпечення освітнього процесу, якість викладацького складу, якість інформаційно-методичної бази, якість технологічного забезпечення, якість контролю освітнього процесу, якість мотивації викладацького складу, якість ставлення дорослих до процесу неформальної освіти. Критеріями якості неформальної освіти виступають показники творчої активності дорос-

лих людей, рівень їх пізнавальної самостійності і креативних здібностей (продуктивність мислення), гнучкість, оригінальність, легкість встановлення міждисциплінарних зв'язків, практична орієнтованість пізнавальної діяльності.

Висновки. Дослідження якості неформальної освіти дорослих передбачає: врахування двох рівнів контролю якості – «внутрішнього» (процедур забезпечення якості) і «зовнішнього (нормативного)»; моніторинг системних європейських показників якості освіти (відповідність процедур, які забезпечують якість; визначення стандартів навчальних програм та дипломів; аналіз матеріальної бази, яка забезпечує навчальний процес); організацію процесу оцінювання якості неформальної освіти (самооцінювання чи еквівалентна процедура, яку здійснює суб'єкт діяльності із забезпечення якості; зовнішнє оцінювання, яке здійснює група незалежних експертів; публікація звіту, розроблені рекомендації).

В свою чергу, критерії якості неформальної освіти залежать від національних особливостей розвитку неперервної освіти. Серед найважливіших: форми і методи забезпечення якості неформальної освіти; її актуальність на ринку праці; адаптація змісту неформальної освіти дорослих до реальних економічних умов і стану ринку праці в країні; якісне навчання, що означає не стільки обсяг і рівень отриманих знань, скільки вміння і можливість людей застосовувати їх на практиці.

З урахуванням прийнятих на європейському рівні нормативних документів, що регламентують порядок створення та функціонування системи неформальної освіти дорослих та об'єктивної необхідності їх впровадження і подальшої апробації в Україні, вважаємо необхідним проведення порівняльних досліджень та узагальнення загальноєвропейських критеріїв якості неформальної освіти.

References

1. Analytical report about Ukrainian monitoring of education quality assurance (2012). Visnyk TIMO, 13-67 (eng).
2. Boeren E. (2017). Understanding adult lifelong learning participation as a layered problem, *Studies in Continuing Education*, 39:2, 161-175, doi:10.1080/0158037X.2017.1310096 (eng).
3. Council of Europe (2012). Recommendation CM/Rec(2012)13 of the Committee of Ministers to member States on ensuring quality education. Committee of Ministers Recommendation. Available at: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2014671&Site=CM> (eng).
4. D'hondt F., Van Praag L., Stevens P. A. J., Van Houtte M. (2015). Do attitudes toward school influence the underachievement of Turkish and Moroccan minority students in Flanders? The attitude-achievement paradox revisited. *Comparative Education Review*, 59(2), 332-354 (eng).
5. Da Silva H. S., Yassuda M. S. (2009). Memory training for older adults with low education: mental images versus categorization. *Educational Gerontology*, 35(10), 890-905 (eng).
6. Defining success in education: exploring the frames of reference used by different voluntary migrant groups in Belgium Lore Van Praag, Peter Stevens and Mieke Van Houtte (2015). *International journal of intercultural relations*, 49, 1-12 (eng).
7. EU (2006). Key Competences for Lifelong Learning – A European Framework. Annex of the Recommendation of the European Parliament and the Council on key competences for lifelong learning published in the Official Journal of the European Union 30, December 2006 (eng).

8. Fennes H., Otten H. (2008). Quality in Non-formal Education and Training in the Field of European Youth Work. Bonn, SALTO, 53 (eng).
9. Fenwick T. (2012). Learning among older professional workers: Knowledge strategies and knowledge orientations. *Vocations and learning*, 5(3), 203-223 (eng).
10. GOAL (2016), GOAL: Guidance and Orientation for Adult Learners. Available at: <http://www.project-goal.eu/index.php/aboutus/belgium> (eng).

ОБЕСПЕЧЕНИЕ КАЧЕСТВА РАЗВИТИЯ НЕФОРМАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ВЗРОСЛЫХ

Закревская Светлана, соискатель ученой степени кандидата педагогических наук, председатель правления, Украинская сеть образования взрослых и развития инноваций, ул. Дмитриевская, 3/7, оф. 25, 01054 г. Киев, Украина, svetlaza@gmail.com

В статье анализируется проблема обеспечения качества в неформальном секторе образования взрослых. Теоретический концепт статьи обусловлен идеей качественного развития гражданского общества в Украине. На примере высшего образования и молодежной сферы образования показана важность комплексного подхода и системного анализа внешних и внутренних факторов реализации этой задачи в сфере неформального образования взрослых. Автором статьи подчеркивается мысль о том, что для Украины особенно важно на государственном уровне уделять должное внимание комплексному подходу к системе обеспечения качества, прозрачности и лучшего понимания неформального образования с точки зрения внешнего и внутреннего оценивания.

Ключевые слова: *внутренний и внешний мониторинг качества образования взрослых; государственное обеспечение качества образования взрослых; гражданский контроль за образованием взрослых; качественное развитие неформального образования взрослых; образование взрослых.*

QUALITY ASSURANCE OF NON-FORMAL ADULT EDUCATION DEVELOPMENT

Zakrevska Svitlana, PhD researcher, Board Chair, Ukrainian Network for Education of Adults and Development of Innovation, 3/7 Dmytrievska Str., office 25, 01054 Kyiv, Ukraine, svetlaza@gmail.com

The article analyzes the problem of quality assurance in a non-formal adult education sector. The theoretical concept of the article is based on the idea of the qualitative development of civil society in Ukraine. An example of higher and youth education shows the importance of an integrated approach and systematic analysis of external and internal factors in the implementation of this task in the field of adult non-formal education. The article emphasizes the idea that it is important for Ukraine to pay attention to an integrated approach to the development of quality assurance system, transparency and better understanding of non-formal education in terms of external and internal evaluation.

The issue of quality of adult non-formal education monitoring is illustrated with the example of the comparative study which has been implemented within a GOAL project (initiated by Erasmus+ programme Key Action 3), which aims at development of recommendations for the leaders of non-commercial associations dealing with effective development Non-formal adult education in Belgium (Flanders), the Czech Republic, Iceland, the Netherlands, Lithuania and Slovenia. The team of educators and practitioners from these countries has been successfully working on this project since February 2015 through January 2018.

Taking into account the need to develop methodological recommendations for analyzing the quality of adult non-formal adult education, the Ukrainian Network for Adult Education and Development of Innovation (Network for Development), has been studying this issue since 2014. The study is based on the following indicators: the quality of the goals and objectives of non-formal education, the quality of the educational program in the field of non-formal education, the quality of the materials and technical base of the educational processes, the quality of the teaching staff, the quality of the information and methodological base, the quality of technological support, the control on quality of the educational process, the quality of the teaching staff motivation, the quality of the attitude of adults towards the process of non-formal education. Indicators of creative activity of adults, level of their cognitive autonomy and creative abilities (productivity of thinking), flexibility, originality, ease of establishment of interdisciplinary connections, practical orientation of cognitive activity are also important criteria for the quality of non-formal education.

Keywords: *adult education; civil control over adult education; internal and external monitoring of adult education quality; qualitative development of non-formal adult education; state provision of adult education quality.*

Стаття надійшла до редакції 03.08.2017

Прийнято до друку 05.10.2017